

Илонка Стоянова (Шумен)

ЗА КАНОНИЗАЦИЯТА НА СВЕТИИТЕ

*Бъдете свети, защото Аз Господ
Бог ваш съм свет*

/Лев. 20:7, 1Петр. 1:16/

Светостта е върховен идеал на християнското съвършенство и най-висше постижение в религиозно-нравствения живот. Тя винаги присъства в живота ни и в Църквата. Известният историк на куртурата Питър Браун пише, че свято е достъпно само на определено място, а на всяко такова място то е достъпно само за една единствена група, така както не може да бъде достъпно за никой друг никъде.¹ Понятието „свят“ е влязло отдавна в богословската наука. С различни значения то се среща в Светата Библия. Категорията „святост“ не принадлежи на никоя личност и на никой предмет от иманентната действителност. Чрез религиозните си преживявания ние чувстваме свръхестествената същност на светостта на Бога². В абсолютен смисъл на думата само Бог е свят, защото е свят по природа, а в относителен смисъл по благодат са свети всички лица и предмети, които са се посветили на Бога. Например: свети са ангелите Божи /Марк 8:38, Деян. 10:22/, свети са пророците и апостолите /Ефес. 3:5/, свята е земята /Деян. 7:33/, свят е храмът /1Кор. 3:17/, свято е името Господне /Лука 1:49/, свети са и хората, отдали се на Бога. За същността на светиите научаваме от Съборното определение на Православието: „Както пророците са прозрели, както апостолите са учили, както Църквата е приела, както учителите са определили учението, както вселената се е присъединила, както благодатта е възсияла, както истината се е доказала, както лъжата е била отстранена, както премъдростта открито е проповядвала, както Христос е определил - така ние мислим, така говорим, така проповядваме Христос, истинския наш Бог, и почитаме Неговите **светци** със слова, с писания, с чествания, с жертви, с храмове, с изображения, като се покланяме Нему и Го почитаме като Бог и Владика, а тях - поради общия Владика ги почитаме като Негови истински служители и им отдаваме

¹ П. Браун. Култът към светците. С., 2000, с. 109.

² Кратка богословска енциклопедия. С., 1993, с. 168-169.

поклонения според отношението им към Него.“³. Те са истински служители на Христос. Те се явяват и застъпници, като излагат молби пред Бога от името на други⁴). Светците принадлежат към категорията от хора, които имат достъп до знанието за свещеното във всички негови прояви. Според блажения Августин онези, които са се проявили като мъченици, за да бъдат истински слуги на Бога, могат да свържат своите събратя дори още по-тясно с Бога, отколкото ангелите. А св. Василий Велики смята, че светият човек е величествен заради прелестта на душата. Най-характерната му черта е неизмеримата любов към Бога, а главният белег в живота му е самоуправлението, т. е. владееенето на страстите. Светецът изпитва непрестанно духовна радост и душевно ликуване. Той е проповедник на покаянието и източник на утешение.

За да бъдат причислени към лика на светиите благочестивите подвижници, трябва да бъдат канонизирани за такива. Канонизацията е особен акт на църковна власт. Самата дума „канонизация“ (*canonisatio*) е латинизирана транскрипция на гръцкия глагол *κατανορίζειν* - „определям, узаконявам въз основа на правилата“. В Източната църква няма адекватна аналогия на термина, затова се е употребявало словосъчетанието „присъединяване към лика на светиите“. Практическият акт на канонизация в историята на Църквата е претърпял много изменения в развитието си. Основание за установяване на канонизацията е стремежът да се предотврати причисляването към култа на лица със съмнително достойнство.

В най-древния период от историята на Църквата е нямало нужда от отделен акт за почитане на светиите. Достатъчно било местният епископ да внесе имената им в диптихите и да установи празник в деня на тяхната смърт. В началото на V век култът към светиите силно се разширил и църковната власт е трябвало не само да установява почитането на светиите, но и да отстранява отклоненията. Това се потвърждава от деветото и тридесето и четвъртото правила на Лаодикийския събор (343 г.), които забраняват църковни лица да отиват на молитви при еретици (9 правило) и не позволяват християни да напускат Христови мъченици, за да отиват при лъжемъченици (34 правило).

³ Цит. по Д. Ризос. Агиология. С., 1993, с. 49-59.

⁴ П. Браун. Авторитетът и свещеното. С., 2000, с. 75-76.

През X век с цел да придадат на култа към светите по-голям авторитет и да го разпространят извън пределите на своята епархия, епископите започнали да искат одобрението на Римския престол. Именно оттогава възникнала канонизацията като акт в смисъла, който ѝ се придава днес. Не винаги папата разполагал с данни за лицето, предложено за почитане и затова трябвало да се събират сведения за него. По този начин се развила първата подготвителна част на канонизацията. Най-ранната канонизация е на Аугсбургския епископ Улрих, извършена в 993 г. от папа Йоан XV и събора на епископите. По-късно, когато на Запад отслабнало значението на събора, властта за канонизацията била предадена изцяло в ръцете на папата.

Към края на първото хилядолетие Православната църква разполагала с пълен списък на празнуваните от всяка поместна църква светии, но липсват исторически сведения относно извършването на канонизацията в древната Източна църква. Като най-ранен документ, свидетелстващ за практиката на канонизацията на светите в Източната църква, се посочва Грамотата на Константинополския патриарх Йоан Апрена до Киевския митрополит Теогност (1339 г.) за мощите на Св. Алексий. В нея патриархът споменава някои обичаи, които Църквата извършвала в подобни случаи и предписвала да се получи „твърдо и несъмнено удостоверение“ и тогава „да се почита и ублажава угодникът с песнопения и свещени славословия“⁵. От историята за причисляване към лика на светите на Св. Григорий Палама (1296 - 1359), извършена от патриарх Филотей, се споменава, че солунските йереи се съгласили да поставят икона на светеца, да утвърдят празник в деня на кончината му и да му въздигнат храм без да очакват решения от Великия събор, от което следва, че порядъкът на канонизацията бил доста обикновен.

По-късно в Константинополската църква канонизацията се осъществявала чрез специални грамоти на патриарха. Такава грамота, съдържаща реда на самата канонизация, е грамотата на Константинополския патриарх Кирил Лукарис за признаването на Герасим Кеталонийски (1622 г.) и Йоан Критски за светци (1632г.). Тя потвърждава, че канонизацията се извършвала от патриарха заедно със Синода по молба на местните жители.

⁵ **Е. Е. Голубинский.** История канонизации святых в Руской Церкви. М., 1903, с. 27-28.

Правото да канонизират е принадлежало на епископите, в съгласие с подчинените им митрополити и със събора на всички епископи от митрополията. Това от своя страна свидетелства, че е бил застъпен основният принцип в Църквата - принципът на съборността, и че се е спазвало предписанието на девето правило на Антиохийския поместен събор (341 г.), изискващ от епископите да не предприемат нищо важно без съгласието на всички епископи от митрополията. Безспорно към тези важни дела се е отнасял и актът на канонизацията.

Понякога при канонизирането се намесвали и миряни, които принуждавали някои епископи да причисляват към Светиите едни или други лица. Например благочестивите християни признавали Св. Йоан Златоуст за светец без църковната власт да го утвърди, но искането им било „Йоан в гуптихите“, което всъщност и станало. Следователно общественото признаване е също елемент от канонизацията. Още при земния живот на някои подвижници миряните желали те да бъдат канонизирани след смъртта им. За целта построявали храмове, които да посветят на бъдещите светии. Такъв е примера с преподобния Маркиан Кирски. Трябва да се отбележи, че миряните желали бъдещи канонизации и то такива, които трябвало да се извършат, а и Църквата не е направила нито една грешка да канонизира някой, който не е бил свят. Това се дължи на безпогрешното съзнание на Светата Църква и на убедеността, че тя е направлявана от Светия Дух във „всяка истина“, включително и при признаването на светиите. Актът на църковната власт за канонизация не прави светеца, а признава мнението на миряните и определя деня на общото им честване. Св. Поликарп Смирненски (+167 г.) и Св. Игнатий Богоносец (загинал при имп. Траян) още преди да починат, преди Църквата да издаде „акта“, се почитали за светци. Светостта не зависи от официалното църковно признание, защото и преди него светиите са вършили чудеса. Отначало светците се почитали по места, но когато чудесата им се умножават, почитанието им става всеобщо.

В Католическата църква като предпоставка за канонизация се изисква следното: 1) принадлежност към църквата; 2) способност да се различава добро и зло; 3) смърт на канонизиращия се, а задължителни условия за канонизация са светия живот и проявата на чудотворна сила. Признаците, по които се разпознава светия живот, се съдържат в свръхестествените добродетели, които превъзхождат естествената човешка сила. Към тях се

причисляват трите основни християнски добродетели - вяра, надежда, любов и четирите кардинални - благоразумие, справедливост, мъжество и умереност, които трябва да се проявяват винаги доброволно и с радост. За да се признае проявата на чудотворна сила е необходимо чудесата да са извършени не приживе, а след смъртта на светеца. За канонизацията чудесата трябва да са потвърдени от очевидци, а броят им не трябва да е по-малко от четири.

В Източната църква при канонизацията на светиите се изискват същите условия, но няма точни определения за признаците на свят живот, броя на чудесата и начина на тяхното удостоверяване. По свидетелството на йерусалимския патриарх Нектарий (+1860 г.) „три неща се признават като свидетелства за истинската святост на хората: безукорно православие; съвършенство на всички добродетели, след което следва противостоеене за вярата, дори до кръв, и най-после - проявление от Бога на свръхестествени знамения и чудеса“⁶. Към последните той причислява още нетлението на тялото или благоуханието на костите.

В Католическата църква процедурата по канонизацията се предшества от беатификация, която може да бъде разделена на две части: подготвителен стадий и самият акт на беатификация. Подготвителният процес се води пред епископите, където е погребан беатифицируемия. Една от страните, от която всъщност произлиза инициативата за канонизация, са избрани поверени частни лица (*procurator*), а другата страна, явяваща се *promotor fiscalis*, има задължението да опровергава доводите на прокураторите. От своя страна този подготвителен процес се състои от специален процес *de non cultu vel de partitione decretorum* и общ процес *de sanctitate vitae et miraculis*. При първия, съгласно декретите на Урбан VIII до беатификацията на подвижника, се забранява публичния му култ и пред съда на епископите в този стадий трябва да се докаже отсъствието на такъв. След специалния процес задачата на общия е да докаже наличието на извършени добродетели и да установи броя на чудесата. В акта на процеса и епископите дават своето мнение за личността на свидетелите, след което актът се препровежда в Рим. Паната дава делото за предварително разглеждане на *commissio introductionis causae* (конгрегация по обредите), която утвърждава

⁶ Пак там, с. 28.

или отхвърля постановлението на епископа. При положително решение на въпроса се обсъжда необходимо ли е да се предприеме всеобщо разследване по делото (*inquisitio generalis*), с което завършва предварителният стадий на процеса⁷.

Собствено беатификацията се състои от генерална и специална инквизиция. Първата има за цел да изясни общия въпрос за светостта, славата, чудесата и т. н., а втората проучва данните за подвижника, доказана ли е светостта му и установяване на количеството чудеса. Сведения за подвижника дава местният епископ.

Аналогичен на беатификационния процес е канонизационният, който започва с ходатайство на прокуратора и подаване на материала в конгрегацията по обредите и продължава при същия ред, както при беатификацията. И тук необходимите сведения се събират чрез съответните епископи.

Постановленията за беатификацията и канонизацията се извършват в консистории, като оповестяването на актовете става по специален чин, съдържащ се в *Rituale Romanum*. Понякога е възможно без предшестващо формално производство папата да дава разпореждане за празнуване на светеца или блажения.

В Източната църква няма сведения относно формите за установяване на канонизацията. В Руската църква актът за причисляване към лика на светите се е предшествовал от дознание, наречено „обиск“. Думата „обиск“ има освен специалното значение, съдебно изследване, и общо значение, т. е. всяко изследване, удостоверяващо същността на делата. Обискът винаги е бил административен акт, който не се регламентира от правила, а представлява мнение на висшата власт. Обискът има за предмет свети мощи и чудеса. По отношение към чудесата - цели да установи наличността и достоверността им, а по отношение към мощите - изследва дали принадлежат на канонизирания за светец.

Всяка процедура, предшестваща канонизацията в Руската и в Католическата църкви, се извършва негласно. Формата на канонизационния акт се утвърждава от Св. Синод и се публикува в официалния им орган или със синодален указ, но действието си той получава не от момента на публикацията, а от момента на църковното тържество в чест на намиране мощите на Божия угодник.

⁷ Полный православный богословский энциклопедический словарь, с. 262-263.

На Запад църквата разделя светиите на *sancti* (свети) и *beati* (блажени), което води и до различия в техния култ. Първите се признават от всички членове на църквата; те се призовават в общи молитви, като ходатаи пред Бога, в тяхна памет се освещава църкви, изображенията им се почитат като икони, пред останките вярващите се покланят. Култът към блажените има по-ограничен обем, като най-съществената разлика е тази, че не може да бъде предписан за цялата църква, а само в определени предели. Разширяването на култа извън дадените граници се забранява. Изображенията и реликвите на блажените се поставят в храма само с позволението на папата.

В Православната църква се различават общи и местни светии, като първите от своя страна се разделят на общи светии за всички автокефални източни църкви и общи само за една отделна поместна църква. При последните остава неизяснен въпросът юридически ли се ограничава култът в пределите на дадени църкви или само фактически, т. е. не се почитат, но могат да бъдат почитани. Това важи и по отношение на местните светии, чието празнуване не само се позволява, но се и препоръчва. Самият култ към местните светии не се различава по съдържание от култа към общите. И в двата случая се извършва ежегодно в определен ден специална служба на светеца, изображенията им се почитат като икони, мощите им се оставят в църквата за поклонение на вярващите. Разликата е само в ограничаване на територията при местните светии.

От краткото ни изложение произтичат следните основания, от които се е ръководила Църквата при прославянето на светиите:

- Вярата на църквата в светостта на подвижниците като Божии угодници, проповядвали Св. Евангелие (отци, пророци, апостоли).

- Мъченическа смърт или изтезание за Христа (мъченици и изповедници).

- Чудеса, извършени от светиите по техни молитви или произтичащи от мощите им (преподобни, стълпници).

- Високо църковно просветителско или светителско служение (заради благодатта на божественото свещенство).

- Големи заслуги пред Църквата и Божия народ (царе, князе, равноапостоли).

- Добродетелен, праведен и свят живот, който не винаги е засвидетелстван с чудеса.

- Голямо почитание на праведника от страна на народа, понякога още приживе заради безукорното му православие, съвършенство на всички добродетели, отстояването на вярата до смърт и свръхестествена помощ от подвижника⁸.

Канонизацията винаги се е считала като факт на проява на Божията святост в Църквата, действаща чрез подвижниците на благочестието, поради което през всички времена основно условие за прославяне е била светостта на подвижника. Като цяло основанията за канонизацията на светиите в историята на Църквата са били различни, тъй като във всеки отделен случай е имало особени причини, които зависели от подвига на подвижника и от духовните потребности на Църквата.

Завършвайки, искам да подчертая, че през всичките епохи на съществуването си Светата Църква⁹, по различни поводи и основания при канонизацията на светиите, следва главното - всяка една прослава на светиите е прослава на Бога, Комуто подобава всяка слава, чест и поклонение!

ON THE CANONIZATION OF SAINTS

Ilonka Stoyanova (Shoumen)
(summary)

The article throws light on some issues about the canonization of Saints and the Christian Holiness in general. On the basis of sources and research done by well-known authors on the topic, conclusions have been made both about the Holiness of the Church and the Saints.

⁸ Канонизация святых. Троице-Сергиева лавра, 6-9 июня, 1988, с. 25-26.

⁹ С. Булгаков. Православие, С., 1994, с. 169-175.